

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Белінська Ірина Дем'янівна

УДК 82.091

**КОНЦЕПТ ПРИРОДИ
В ПОЕЗІЇ ВІЛЬЯМА БЛЕЙКА ТА ФЕДОРА ТЮТЧЕВА**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філологічних наук

Тернопіль — 2011

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ГЛОТОВ Олександр Леонідович,
завідувач кафедри гуманітарних наук
Академії сухопутних військ
ім. гетьмана П. Сагайдачного.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
КЛЕОФАСТОВА Тетяна Вікторівна,
професор кафедри слов'янської філології Київського
національного лінгвістичного університету;

кандидат філологічних наук, доцент
СИПКО Людмила Михайлівна,
доцент кафедри російської мови та літератури
Тернопільського національного педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка.

Захист відбудеться 16 вересня 2011 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Автореферат розісланий 11 серпня 2011 року.

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради

І.В.Папуша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Що далі відступає епоха романтизму, тим більш масштабним видається і його виникнення, що підсумовувало колосальний досвід європейської культури у сфері самовизначення людини у світі; і його резонансне відлуння в подальшому літературному процесі. Проте феномен романтизму розглядають винятково «локально», в рамках синхронного зрізу літературного життя кінця XVIII – першої третини XIX ст. Між тим маловивчені і преромантизм із його сміливим відреченням від класицистичних доктрин та пробудженням цікавості до всієї повноти людського в людині, і постромантизм, що утримує в європейському духовному житті другої половини XIX ст. (у ньому панує позитивістсько-реалістичний світогляд) ту висоту суб'єктивного художнього узагальнення і схильність до широкого культурного контексту, котрі торують шлях сучасному літературному пошуку.

Із цього погляду за масштабністю творчої спадщини виділяються такі постаті, як В. Блейк і Ф. Тютчев, і це об'єктивно спонукає дослідника до зіставлення їхніх художніх світів. І не в останню чергу якраз завдяки тому, що в цьому випадку подібності й паралелі аж ніяк не лежать на поверхні. У літературознавчих компаративних дослідженнях склалася тенденція до пошуку «запозичень», «впливу» тощо. Однак суто позитивістська методологія XIX століття, орієнтована на пошуки «запозичень» (або «впливобогія»), тут не спрацьовує: ідея «запозичення» не надає реальної можливості насправді глибоко пояснити всі без винятку ситуації подібності художніх рішень і виразну односпрямованість творчого пошуку різних митців у ситуаціях, коли такого «впливу» практично немає.

Якщо йдеться про порівняння художніх світів англійця Блейка, «вільного митця» й принципового нонконформіста, та російського аристократа-царедворця Тютчева, який намагався щиро сповідувати офіційну ідеологічну доктрину царату, більше того, порівняння письменників, котрі ніколи не чули один про одного ані слова і не читали ані рядка, написаного колегою, – дослідник стикається з чималими труднощами. Середовище об'єктивно визначило радше глибоку різницю між цими двома майстрами, аніж подібність. Функціонування концепту «Природа» в поезії В. Блейка та Ф. Тютчева ускладнюється й тією типологічною відмінністю, що перший – представник «преромантизму» в англійській літературі, а другий належить до «постромантизму» в російській.

Проте між цими двома феноменами вочевидь існує типологічна подібність, і це, зокрема, впадає в очі, якщо врахувати, що в поетичній спадщині обох письменників активно й часом буквально «паралельно» розробляється в ролі основоположного елемента художньої картини світу концепт природи і формуються такі надзвичайно вагомні в образній системі твору «суперобрази», як Океан, Небо, Стихія, Буря тощо, сповнені глибокої символічності як найбільш узагальнені складові цього концепту.

Сучасне розуміння концепту, зокрема в літературознавстві, базується на усвідомленні творчого й образного характеру художньої концепції світу й людини, нетотожності літературознавчого концепту й концепту як суто філософського, інтелектуального поняття. Обидва значення дефініції концепт – телеологічний й естетичний – виявляються дуже потрібними для усвідомлення своєрідності художнього світу В. Блейка і Ф. Тютчева. Адже обидва поети напружено осмислюють християнську тезу відсутності Бога в матеріальній природі або ж філософсько-пантеїстичну ідею присутності його в ній. Обидва вони перебувають ніби поза межами романтизму: В. Блейк – його предтеча; Ф. Тютчев, прихильник «чистого мистецтва», – постромантик; і це надає особливої ваги зіставленню їхніх художніх систем. Вивчення цієї непересічної ситуації дозволило б, безперечно, глибше збагнути як найбільш загальні закономірності розвитку європейської культури загалом, так і неповторний склад конкретної національної духовності і творчої особистості. Однак такий підхід вимагає особливої методології порівняння. Тому доцільно залучити теорію традиційного образу, розроблену чернівецькою школою порівняльно-історичного літературознавства (найперше йдеться про праці професорів А.Р. Волкова та О.Є. Нямцу). Традиційний образ в інтерпретації цієї школи – не менш суттєвий момент компаративістичного аналізу, аніж сюжет чи мотив, які в класичному порівняльно-історичному літературознавстві знаходяться в центрі уваги. Категорію художнього образу, що генетично сягає візантійської естетики, в західній науковій думці використовують рідко; у нас же, завдяки діяльності представників психологічної школи О. Потебні, вона є надзвичайно популярною. «Чернівецька школа» вдало доповнює компаративістичний підхід до літератури як руху сюжетів і мотивів ще й рухом художніх образів.

Проте, перш ніж звернутися до цієї цікавої перспективи, варто усвідомити й той історико-культурний ґрунт, «загальнокультурну традицію», й «ті глибинні опосередковані зв'язки, що виникли у процесі творчого засвоєння пам'яток минулого» (А. Нямцу, І. Борисевич) та породили цей тип образності й спосіб художнього узагальнення. Тому необхідно проаналізувати *духовно-філософський і літературно-культурний контексти*, що в них склалися людські індивідуальності й розвивалися таланти обраних для компаративістичного аналізу письменників. Зокрема, саме еволюція концепції природи в масштабі європейської культури й відповідна зміна способу побудови пейзажного образу дають надзвичайно важливий з історико-літературного та теоретико-літературного погляду матеріал для розуміння художніх рішень таких оригінальних і разом з тим таких репрезентативних митців, перший з яких, фактично, преромантик, а інший – постромантик.

Безпосереднє зіставлення художніх світів двох поетів виконане лише в декількох статтях російського науковця О. Донських, та й то не тільки в аспекті концепту природи. У нього знаходимо дуже важливі для нашої теми зауваження: наприклад, про взаємопроникнення міфу та

природи в обох поетів (міфом дослідник називає біблійні мотиви), про те, що обидва літератори відчувають себе живою частиною природи; про сприйняття світу в ролі істоти як цілого, про світ співвіднесених через Бога «Я», через який нам відкривається релігійно-міфологічний смисл природи. Цінними також є міркування дослідника про різні види безконечностей (денну та нічну, актуальну та потенційну), їхню пов'язаність із божественною сутністю світобудови та їхній вияв у пейзажній ліриці Тютчева та поезіях Блейка.

Проте все ж таки спроб розглянути формування концепту природи у творчості Ф. Тютчева та В. Блейка в широкому контексті зміни європейської релігійно-філософської парадигми та паралельної їй еволюції літературного пейзажу ще взагалі не існує в компаративному літературознавстві.

Зв'язок проблеми з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету як складова комплексної теми «Проблеми рецептивної поетики, наратології і трансляторики в українсько-зарубіжних літературних зв'язках» (№ державної реєстрації 0105U00718). Тема затверджена на засіданні вченої ради ТНПУ (протокол № 7 від 13.03.2007 р.) та на засіданні Бюро наукової ради НАН України з проблеми «Класична спадщина та сучасна художня література» (протокол № 4 від 22 червня 2010 р.).

Метою дослідження є ґрунтовне вивчення концепту природи в художніх світах В. Блейка і Ф. Тютчева, встановлення параметрів авторських концепцій людини і світу, аналіз релігійно-філософських орієнтацій поетів (це дає ґрунт для розуміння трактування в їхній ліриці ідеалу й реальності, життя та мистецтва, культури й цивілізації), а також з'ясування специфіки їхніх ідіостилів.

Поставлена мета передбачає розв'язання низки таких **завдань**:

– вивчення культурного контексту формування концепту природи у В. Блейка та Ф. Тютчева, еволюції концепції природи в європейській філософській думці та відповідної зміни статусу пейзажу в літературно-художній творчості;

– науковий опис та аналіз концепту природи у Блейка, з'ясування специфіки інтерпретації поетом гностичної доктрини та зумовленої нею драматичної символіки його преромантичного пейзажу, еволюції способів художнього втілення лірики природи у В. Блейка;

– дослідження процесу формування та еволюції відповідного концепту в пейзажній ліриці Ф. Тютчева, закономірності застосування до світогляду Ф. Тютчева поняття «пантеїзм», поступ поета від наївно-гедоністичного оспівування природи до християнського відчуття її «тимчасовості» та уразливості;

– послідовне зіставлення пейзажного образу у В. Блейка і Ф. Тютчева для виявлення як специфіки авторського бачення природи, так і зміни суб'єктивно-романтичної інтерпретації

природи, збагачення останньої як з арсеналу традиційної культури у процесі подолання класицизму, так і з політично злободенного пошуку в сучасності; вивчення масштабу впливу національної ментальності та традиції, встановлення типологічно споріднених та індивідуально відмінних рис поетичної манери обох поетів.

Об'єкт дисертаційного дослідження – вірші В. Блейка (на матеріалі «Songs of Innocence» та «Songs of Experience») та Ф. Тютчева, взяті в порівнянні двох різних ідейно-естетичних світоглядів та художніх систем.

Предмет дисертаційного дослідження – концепція людини і світу, що її обидва майстри художньо реалізували в контексті духовного пошуку європейської культури (найперше в контексті пре- і постромантизму) та, зокрема, еволюція їхніх поглядів на природу.

Теоретико-методологічною основою дисертації стали дослідження в галузі літературознавства: праці російських, зарубіжних та українських теоретиків літератури та компаративістів (А. Волков, Д. Дюришин, Д. Лихачов, А. Нямцу, О. Потебня та ін.) У роботі послуговуємося наробками дослідників творчості В. Блейка (А. Єлістратова, Т. Васільєва, В. Жирмунський, Г. Токарева, Р. Якобсон та ін.) та Ф. Тютчева (І. Козлик, Ю. Лотман, Ю. Тинянов, К. Пігарев, та ін.) Використано також розвідки філософів та культурологів (А. Горфункель, В. Дільтей, О. Донских та ін.)

Методи дослідження – системний підхід з головною опорою на основні принципи типологічного аналізу, на теорію традиційного образу, розроблену школою професора А. Волкова, та на положення про типологічні аналогії Д. Дюришина; окремі прийоми міфологічної, герменевтичної та інтертекстуальної методик.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в нашій дисертації вперше в центр уваги поставлено і широко розглянуто проблему, що виступає важливим індикатором загальнокультурного та літературного процесу в Європі Нового часу, але яка досі не стала об'єктом окремого спеціального дисертаційного дослідження, знайшовши своє втілення лише в кількох наукових статтях.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів. Це дослідження може стати поштовхом для широких наукових узагальнень з історії романтизму, а також матеріалом для теоретиків літератури, які працюють над проблемою літературного пейзажу, так само як і джерелом інформації для дослідників і викладачів англійської та російської літератур.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено на спільному засіданні кафедр теорії літератури та порівняльного літературознавства, історії української літератури Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 10 від 17 червня 2010 р.) Ключові положення та результати дослідження викладено у доповідях на наукових конференціях різних рівнів: на Міжнародній науковій конференції «Мова і культура»

ім. проф. Сергія Бураго (Київ 2009); на Міжнародній науковій конференції «Мариністика в художній літературі» (Бердянськ 2010); на науковій конференції професорсько-викладацького складу ТНЕУ «Економічні, правові, інформаційні проблеми розвитку України в постабілізаційний період» (Тернопіль, 2008); на Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів» (Тернопіль, 2007).

Публікації. За матеріалами роботи опубліковано 9 одноосібних праць, із них 6 статей – у наукових фахових виданнях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатку – українських перекладів віршів В. Блейка. Загальний обсяг роботи 191 сторінка, з них 164 сторінки основного тексту, список використаних джерел нараховує 189 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, висвітлено її зв'язок із науковою проблематикою установи, у якій виконано роботу, сформульовано мету та основні завдання дослідження, визначено об'єкт і предмет розгляду, розкрито наукову новизну, теоретичну і практичну цінність дисертації, окреслено її теоретико-методологічну базу, зазначено відомості про апробацію та публікацію результатів, а також структуру й обсяг роботи.

Перший розділ «Пейзаж у Вільяма Блейка та Федора Тютчева в контексті еволюції концепції природи в європейській свідомості як наукова проблема» складається із двох підрозділів.

Підрозділ 1.1. «Історичні трансформації погляду на природу в культурі Європи та динаміка розвитку пейзажного образу в європейській художній літературі» присвячений літературно-культурному контексту, в якому склалися людські індивідуальності й розвивалися таланти В. Блейка та Ф. Тютчева. Зокрема, саме еволюція концепції природи в масштабі європейської культури й відповідна зміна способів побудови пейзажного образу представляють надзвичайно важливий з історико-літературного та літературознавчого поглядів матеріал для розуміння естетичних рішень таких оригінальних і разом з тим таких репрезентативних митців, як англійський преромантик Блейк та російський постромантик Тютчев. Еволюція філософської концепції природи в європейській свідомості стає духовним контекстом художнього пошуку обох поетів і тому заслуговує на особливу увагу – тим паче, що вже у XIX ст. пейзажна лірика мала в своїй основі потужну літературно-філософську традицію. Отже, аби усвідомити специфіку втілення концепту природи в поезії В. Блейка та Ф. Тютчева, треба побачити, на які духовно-естетичні орієнтири вони спиралися, а з якими розходились або ж вступали в суперечку, оскільки

в літературному пейзажі важливий саме «естетичний вибір, та неповторна взаємодія та узгодження образів, які оптимально відповідають ідейно-естетичним завданням митця» (В.І. Новиков). У підрозділі простежено етапи розвитку пейзажу в літературі від фольклорної традиції до кінця XVIII ст. – початку XIX століття. Зазначено, що в європейській свідомості напередодні епохи Блейка та Тютчева кардинально змінюється погляд на природу. У літературі та мистецтві на той час запанував романтизм, який зламав ідейно-естетичні табу класицизму, давши простір не лише ініціативі творчої індивідуальності, а й усій повноті загальнолюдського духовного й культурного досвіду. Стало можливим черпати образи і мотиви не тільки з арсеналу греко-римської античності, а й з рідного фольклору, із табуйованих у класицизмі Біблії та християнської (або ж антихристиянської чи єретичної) літератури, з літературно-мистецької спадщини Сходу чи інших регіонів землі. Водночас романтизм нечувано розширив право суб'єктивної інтерпретації дійсності, по-новому прочитав принцип художньої правди, відкривши шлях свободі авторського розкриття поетичної теми. Загострилися постійні спроби зрозуміти метафізичні й етичні основи буття людини в природі, її статус в системі релігійних цінностей. Все це було особливо важливим з огляду на те, що часи В. Блейка й Ф. Тютчева були періодом глобального сумніву в традиційній християнській релігії і, натомість, нової хвилі цікавості до спадщини язичницьких культур, піднесення окультних концепцій, реставрації найбільш людоненависницьких химер архаїчних цивілізацій під гаслами вільного від християнства «гуманізму».

Отже, короткий нарис еволюції концепту природи у світовій поезії дозволяє краще осмислити унікальність його втілення в ліриці В. Блейка та Ф. Тютчева.

У *другому підрозділі 1.2. «Філософська амплітуда пейзажу в ліричній поезії Вільяма Блейка й Федора Тютчева як об'єкт наукового дослідження»* проаналізовано наукові підходи до вивчення поетичної спадщини поетів, простежено основні напрямки у дослідженні творчості В. Блейка та Ф. Тютчева, окреслено ціннісні та світоглядні установки поетів, визначено оцінку їхньої мистецької спадщини у літературознавчій думці, зокрема, стан розробки заявленої теми на сучасному етапі.

Постать відомого англійського поета В. Блейка залишається майже абсолютно «відкритою» для вітчизняного літературознавства, що дає нові перспективи для вивчення його доробку. Блейк був абсолютно незалежною і неповторною творчою особистістю, духовні корені якої неодноразово поставали в центрі уваги науковців (А. Глебовская, А. Єлістратова, А. Зверев, К. Рейн, Н. Соловйова та ін.). Активне зацікавлення творчістю поета, за винятком поодиноких розвідок загального характеру, в пострадянському просторі почалося лише наприкінці XX століття. Дослідники наголошували, що Блейк, звичайно, не був простим переспівувачем традиційної символіки, а став її активним інтерпретатором, який намагався поєднати аж ніяк не

поєднуване. Спостерігаємо й дуже неординарні підходи до творчості В. Блейка, можна навіть твердити про так званий «конгломерат» концепцій у вивченні літературної спадщини митця. Загалом у світовому літературознавстві мало уваги приділено й заглибленню В. Блейка в гностичну доктрину, й полеміці поета з Біблією, в ході якої він ішов від оспівування Природи як вдячного Творіння до апології сатанинського бунту Природи проти Творця. Наскрізний у В. Блейка образ квітучого Раю, сповнений трагічної приреченості, багато дослідників розглядають як мотив вторинний і «антиклерикальний». Особливо спрощеною є ця проблема в радянських дослідженнях, де «знято» високий трагічний пафос богоборства В. Блейка і всю увагу перенесено на другорядні соціальні акценти або ж на елементарний «бунт плоті проти церковної моралі».

Питання про художню специфіку концепту природи у Ф. Тютчева в науковій думці розроблено дещо більш «енергійно», але й тут чимало невирішених проблем і навіть спірних питань.

Попри помітну кількість наукових праць, присвячених вивченню поезії Ф. Тютчева (М. Гаспаров, І. Козлик, Ю. Лотман, Л. Озеров та ін.), існує нагальна потреба прояснити деякі елементи мікрокосмосу його поезії: і навіть не тому, що певні аспекти не привертали уваги вчених, а через заплутаність та суперечливість їхніх оцінок. Проте у такому, здавалося б, уздовж і впоперек вивченому питанні, як ставлення Ф. Тютчева до природи, й на сьогодні серед дослідників немає єдиного погляду. Так, характер спілкування поета з природою одні науковці уподібнюють до діалогу, в якому репліки партнерів можуть звучати як в унісон, так і створювати драматичні дисонанси, а інші відзначають ідею тотожності людини та природи або й її «цілковите розчинення» в ній. Разом з тим у науковій літературі трапляються думки, що людина в Тютчева не лише не здатна внести в природу гармонію, а й навіть антагоністична тій гармонії, яку природа має незалежно від людини (нерідко всупереч їй); і тому людина у Тютчева тільки пильно задивляється на природу, будучи не учасником її життя, а глядачем. Така антагоністичність оцінок зумовлена непростим сприйняттям романтиками самої ідеї гармонії.

На непорозумінні базується й концепція «пантеїзму Тютчева»: воно виникло через перекручення слів В. Соловйова та вільне вживання дефініції у символістів. У літературознавчих дослідженнях спадщини Ф. Тютчева давно встановлено, що основний пафос пейзажної лірики Ф. Тютчева полягає в пошуку гармонії між Матерією та Духом. Однак вчені в цьому питанні й досі не дійшли згоди, а подекуди просто «викривили» проблему: так, поняття «тютчевського пантеїзму», всупереч істині, в радянському літературознавстві стало означати «матеріалістично-атеїстичну» концепцію, абсолютно чужу поетові.

Усе це створює сприятливі умови для виникнення нових концепцій у вивченні лірики В. Блейка і Ф. Тютчева та порівняння особливостей художнього втілення ними концепту природи.

Оскільки В. Блейк та Ф. Тютчев репрезентують начебто граничні моменти романтичної

парадигми (преромантизм та постромантизм), доцільно взяти до уваги положення Д. Дюришина, який веде мову про диференційну форму контактів – при домінуванні «прагнення підкреслити різницю, відмежуватися від елемента, який сприйнято». Адже Ф. Тютчев, заглибившись в ортодоксально-православну спіритуальність, радше заперечує гностичну концепцію Блейка, аніж підхоплює дух богоборства. Разом з тим, оскільки художній образ є, за О. Потебнею, внутрішньою формою літературно-художнього твору і тим самим *концепт природи* втілюється у *пейзажну* форму, то ми спираємося у нашому компаративістичному дослідженні й на теорію традиційного образу, розроблену школою проф. А. Волкова (її позиції сумарно викладені в «Лексиконі порівняльного та загального літературознавства»). Це допоможе утриматися від спокуси відлетіти думкою у сфери суто філософські, а також зберегти увагу й повагу до творчої індивідуальності митців.

Розділ 2 дисертації «**Бог і природа в художньому світі В. Блейка**» складається із двох підрозділів.

У **підрозділі 2.1.** «*Духовний первінь натури в циклі «Songs of Innocence»*» проаналізовано вірші зі збірки «Пісень Невинності» – циклу, в якому перед читачем постає «світ, сповнений радості, надій, лагідності, довір'я та взаємної любові, світ ніби створений для «щасливих пісень» (Т.Н. Васільєва). Назва збірки нагадує про сентименталістські ідеали, згідно з якими людину розглядали як добру, щирю, відкриту світові істоту. «В англійській мові другої половини XVIII ст. набуває поширення нове слово «childlike», тобто подібний до дитини, незіпсований. Це прийнятий у сентименталістів вищий моральний критерій, критерій «дитячості». Блейк спочатку сприяв утвердженню цього ідеалу, а потім відступив від нього як від нездійсненого – такого, що не відповідав реальному стану людини у світі. Перша збірка Блейка змальовує саме радісний та гармонійний світ. Це не лише втілення сентименталістського й романтичного ідеалів, але й проекція біблійної концепції «людини до першого гріхопадіння»: не випадково ж біблійні мотиви в ній дуже поширені. «Пісні Невинності» становлять філософську систему В. Блейка (якою вона була на час створення), коли він стійко дотримувався біблійних уявлень. У «Піснях невинності» виразно домінує пасторальний настрій сентиментально-рокайльної ідилії. І навіть картина всеосяжної Ночі, традиційно пов'язаної в європейській поезії з видіннями жахів і лютуванням нечистої сили, у Блейка позбавлена будь-якої тривоги і є нібито початком чудесних видінь. Надзвичайна чистота й лагідність інтонації – це стилістичний вираз ідеї «сходження Неба на землю», покликаною передати містичне переживання моменту входження сили Божої у природу. В. Блейк у цьому циклі послідовно розробляє й поглиблює один і той самий сміливий та новаторський прийом: він обирає традиційне кліше сучасної йому поезії – у даному випадку пасторальний жанр – і щедро наповнює його зовсім не характерним для гедоністської поезії духовним смислом, що змістовно ускладнює твір. Власне, В. Блейк звертається до традиції бароко

часів його розквіту, коли натура, взята в усіх її деталях та подробицях, щедро наповнювалася динамікою духовного переживання й виявом християнської духовності, так би мовити, «дематеріалізувалася».

У *підрозділі 2.2. «Songs of Experience» як романтизація бунту природи проти Бога* увага зосереджена на аналізі пейзажних образів «Пісень Досвіду» (вони мають колосальне семантичне навантаження), на суто художніх розв'язаннях поета, котрі тлумачі його символіки усе ж таки недостатньо інтерпретували; з'ясовується специфіка блейківського стилю, в якому поєднались бачення маляра та інтелект великого письменника. Зазначається, що філософія цього циклу інша, багато в чому протилежна «Пісням невинності». Центром для поета стає саме земна реальність, яка викликає такий палкий протест. Природу він мислить як сповнену вітальної щедрості, однак люди несправедливі й зажерливі у користуванні її благами. Зауважуємо, що прийом антитези та контрасту працює у Блейка навіть у межах одного циклу. У своєму неприйнятті салонної естетики епохи Блейк чи не першим робить, по суті, велике відкриття для поезії: він стає піонером урбаністичного пейзажу, наповненого «антиестетичною» установкою, тим самим випередивши таких поетів, як Е. Верхарн чи В. Брюсов, хоча за своїм обсягом міський пейзаж у його спадщині досить незначний. Проте Блейк досягає принципово нового погляду на пейзаж, який перестає бути лоном «втечі» до природних першоджерел, а перетворюється на безпосереднє середовище для життя людини Нового часу. Впадає в око, що в циклах «Пісні невинності» й «Пісні досвіду» вірші Блейка разом розширенням та розгортанням поетичної тематики стають усе монументальнішими, узагальненішими, навіть підсумковими. І пейзажний образ (включаючи й образи тварин) служить цій монументалізації художнього узагальнення: протягом розгортання двох циклів він аж ніяк не пасивний, нейтральний фон, а, так би мовити, активна дійова особа ліричного сюжету.

Розділ підсумовано висновками, у яких підкреслено, що природа виступає в ранній ліричній поезії В. Блейка («Songs of Innocence» – «Пісні невинності» 1789 та «Songs of Experience» – «Пісні досвіду» 1794) активним компонентом образної системи поетичного твору. Без пейзажу і постатей тварин чи птахів не можна уявити художнього світу В. Блейка. Пейзаж і образи тварин – це активний вираз філософсько-естетичної концепції В. Блейка, що виступає в ряду подій людського життя як певний критерій істини.

Розділ 3 «Пошук гармонії між матерією та духом у поезії Ф. Тютчева» містить два підрозділи.

У *підрозділі 3.1. «Пейзажний образ у раннього Тютчева: «ангельська ліра» як провісник «останнього часу природи»* розглянуто лірику поета періоду 20–30-рр. XIX ст., що проаналізована з погляду ключових образів, міфологем та мотивів; а також простежено динаміку авторської філософії природи. У 20-30-ті рр. XIX ст. внутрішнє життя природи приваблювало

поета куди сильніше, ніж будь-яке інше. Однак при всьому прагненні Тютчева до гармонії чи навіть злиття з природою, вона все ж таки досить часто протистоїть людині. Митець відроджує певні риси античного світобачення, але водночас у його поезії фігурує надзвичайно розвинена суверенна особистість, яка сама по собі – цілий світ і якої антична культура не знала. Природа – уся, у всіх своїх проявах, – постає у ліриці поета живою та одухотвореною і тому рідною людині, проте вона не може поєднатися з нею, оскільки це означало б її «знищення», її розчинення у «первісному хаосі».

Протягом усіх 30-х рр. Ф. Тютчев ніби хитається між «життєстверджувальним» та «меланхолійним» пафосом у трактуванні природи. На цій хвилі він написав численні вірші, в яких природа сприймається то джерелом бездумної чуттєвої енергії та наснаги, то трампліном для вивільнення спіритуального імпульсу і прагнення до «небесної вітчизни». Ф. Тютчев як лірик від самого початку творчого шляху йшов від наївного гедонізму, від примітивно-матеріалістичного світогляду в дусі модних позитивістських теорій своєї епохи до спіритуалізму, усталеного в лоні християнської культури, прагнучи до розуміння імпліцитної духовної сутності чуттєво-речового, натурального світу. У Ф. Тютчева Людина постає між Небом та Землею, що символізують класичну дихотомію «духовного» і «матеріального», яка в європейській свідомості базується на платонізмі й біблійно-християнській концепції. Ф. Тютчев ніколи не втрачав спіритуального куту зору на буття, хоча погляд його на адекватність чи ж неадекватність Бога Природі змінювався. У 20-30-ті рр. XIX ст. в тютчевській пейзажній ліриці наскрізним мотивом виступає проникнення в юдоль земного існування певного імпульсу згори, і, хоча він виступає в «матеріалізованій» формі (спів еолової арфи, небесний грім тощо), тільки Небо стає тут життєдайним джерелом буття. Навпаки, там, де відсутнє сходження «небесної матерії» на землю, немає місця й життю: у такому просторі Ф. Тютчев оселяє Безумство. Протягом 30-х рр. поет вагається між «життєстверджувальним» та «меланхолійним» пафосом: природа постає то джерелом бездумної чуттєвої енергії та наснаги, то своєрідним трампліном для вивільнення спіритуального імпульсу і прагнення до «небесної вітчизни». Автор вбачає в природі романтичну чарівність, загадковість; художнім узагальненням життя загалом, життя таємничого, стихійного, бурхливо-мінливого, виступає море – у ньому втілюється власна вільна душа. Проте хоч у Ф. Тютчева 30-х рр. не загасають мотиви весняного оновлення життя, вічної молодості, однак ці мажорні мотиви межують з філософською рефлексією. У віршах Ф. Тютчева повнота злиття людини з природою буває настільки повною, що переходить у завмирання, затухання життя: це нагадує буддійські практики досягнення нірвани. Життя та його принади втілюються в трагічному образі танталової муки, а наївна довіра до природи поєднується з відчуттям «глухого кута»: природа стає меланхолійним фоном для медитації про тимчасовість усього земного. Циклічний (язичницький) час буття природи у Ф. Тютчева не розвивається – поет здатен відчутти есхатологічну перспективу, побачити не лише цвітіння плоті, а й естетику страждання, яка

наближає тварну істоту до Бога. Це стане магістральним напрямком його пізнішої творчості.

У *підрозділі 3.2. «Природа у поезії зрілого Тютчева: боротьба «руху» і «вічного спокою»* увага автора дослідження зосереджена на ліриці другого періоду, 40-х рр. XIX ст. У цей час у Ф. Тютчева формується звичай будувати пейзажну лірику на художніх опозиціях, на зіткненні принципово різних стихій: каменю й води, світла й п'їтьми, живого й мертвого, природи й цивілізації. *Зима, камінь, місто* тощо – в художній опозиції *літу, хвилі, «природі»* і т. п. При цьому, як у ранньому вірші про вербу, віти якої майже сягають джерела, але ніяк не можуть доторкнутися до його живлющої води, – у Ф. Тютчева зазвичай панує дивна, фатальна статичність, зв'язаність людської волі: величні творіння рук людських заціпеніли чи в холоді (Петербург у вірші «Глядел я, стоя над Невой...»), чи в місячному світлі («Рим ночью»). Та хоча й посеред царства зими може на мить запанувати сонце, перетворюючи мертве на живе («Чародейкою Зимою...»), хоча морські хвилі безперестанку точать скелю («Море и утес»), – усе це виливається в «обессиленный порыв». Його вірші вже позбавлені «натурфілософської романтичної метафізики» та підкресленого паралелізму як принципу композиції: на перший план виходять нові природні концепти – Північ-Південь.

40-х рр. XIX ст. Ф. Тютчев будує пейзажну лірику на художніх опозиціях: каменю й води, світла й п'їтьми, живого й мертвого, природи й цивілізації тощо. Поет тяжіє до загострення екзистенційної трагедійності існування – природа людину врешті-решт зраджує, і вона не може для неї стати справжньою опорою. У 50-ті рр. Тютчев знаходить розраду тільки в ідеї смиренного прийняття творінням, яке завершило свій життєвий шлях, призначеної йому долі. В 60-70-ті рр. у поета посилюються настрої тривоги людського існування: краса природи остаточно стає недоступною та дразливою, хоча літній поет і на порозі смерті мужньо декларує неповторну «красу миті» й кохання як найвищих цінностей буття, поетизуючи тим самим життя, одухотворене любов'ю, яке в такий спосіб наповнюється сенсом і смыслом.

Результати дослідження узагальнено у **висновках**.

У В. Блейка і Ф. Тютчева, чії ідейно-естетичні системи формувалися в напруженому духовному контексті еволюції філософсько-літературної концепції природи в європейській свідомості, пейзаж є потужною й активною формантою образної системи. Обидва автори – «преромантик» і «постромантик» – інтерпретують алгоритми, визначальні для формування художнього концепту природи загалом і для способів ліричної інтерпретації природи зокрема, що склалися в контексті тотального оновлення релігійних, політичних, наукових та митецьких цінностей. Природа в обох авторів – не нейтральний фон для людського життя: в ній, при глибоко суб'єктивній інтерпретації, прочитується алгоритм буття загалом, боротьба світла й п'їтьми, кордони Добра і Зла. Зокрема, принциповим питанням у художньому світі обох митців стає проблема існування Бога, «присутність» або ж «неприсутність» якого в Природі хвилювала

європейських філософів від часів Спінози, що вперше наважився піддати сумніву спільний догмат іудейської та християнської теологій про «трансцендентність» Божества, яке перебуває в інтелігібельному світі («Царство Небесне») і присутнє в житті створеного ним світу винятково завдяки посередництву посланців (янголів), які є чимось на зразок енергетичних вихорів. У часи В. Блейка та Ф. Тютчева теза Спінози про «присутність» Бога в у фізичному світі трансформувалася в різні філософські доктрини – від деїзму («Бог не втручається в справи створеного ним світу») до атеїзму («існує лише Природа сама по собі, і Творця не було й немає»). Запанували сенсуалістична філософія та природознавчі науки; руссоїзм висунув гасло «назад до природи»; пейзаж, вперше відкритий як самостійний жанр в епоху Ренесансу, стає об'єктом пильної уваги малярства та літератури. Отже, літературний пейзаж у цих поетів, які так потужно репрезентують початок та кінець ери романтизму, наповнюється енергією філософського пошуку і стає справжнім ідейно-естетичним концептом.

І В. Блейк, який перебував на початку нового літературного напрямку, і Ф. Тютчев, котрий міг зробити підсумки доби романтизму, – обидва відчували не лише зрослі права креативної індивідуальності, а й екзистенційний трагізм буття, що стимулює активне звернення до світового духовного досвіду, прагнення мобілізувати весь культурний досвід людства. Культурна традиція стає необхідним регулятором художньої оптики поетів. І античне «олюднення природи», і християнська теологічна доктрина, і пантеїзм епохи Відродження та бароко, який, навпаки, волів бачити Бога в природі, – усе це активно переосмислювалося митцями і ставало матеріалом для формування власного концепту природи. Особливо важливе питання про роль людини в природі: адже у XVIII–XIX ст. активно розвивається погляд на природу як на «майстерню»; успіхи науки і техніки створюють ілюзію панування людини в світі, водночас закладаються основи «інженерних утопій» та майбутніх екологічних проблем. Обидва поети, В. Блейк і Ф. Тютчев, відчували рух та боротьбу цих ідей, відгукувалися на них у своїй творчості. Особливо напружено переживали митці колізію кризи християнського погляду на Природу, прагнучи зрозуміти й образно висловити своє розуміння метафізичних й етичних аспектів статусу людини в природі. При цьому і В. Блейк, якому були притаманні антихристиянські настрої, і Ф. Тютчев, що хитався між офіційним православ'ям та спокусами окультних доктрин (на зразок спіритизму), зверталися до природи як до певного універсуму, шукаючи в її «потаємній мові» відповідей на екзистенційні питання, що хвилювали європейця Нового часу; вони репрезентували у своїх художніх концептах природи масштабність і резонанс як духовних фрустрацій, так і креативного пошуку європейського суспільства в цій сфері загалом.

Між тим природа виступає в ранній ліричній поезії В. Блейка («Songs of Innocence» 1789 та «Songs of Experience» 1794;) як надзвичайно активний елемент образної системи художньо-поетичного твору. Поет не тільки переосмислює тенденції, властиві «ідилічному» рокайльно-

сентиментальному пейзажу, але й активно на них спирається. Його рослинний і тваринний світ виразно «книжний», має потужну енергію символічного узагальнення. Природа в ліриці В. Блейка, при всій ідилічності й «людському вимірі» його пейзажів, вкрай спіритуалізована. Вона – в постійному діалозі з Богом, який, проте, залишається «поза нею», і тут В. Блейк не виходить за межі теологічних уявлень християнства. Але якщо у «Піснях невинності» Бог залишається Добрим Отцем свого Творіння й страждання останнього визначені відпадинням або повстанням Тварі проти Творця, то в «Піснях досвіду» поет обирає позицію обстоювання прав повсталого Тварі, доходячи до «гностичного» питання: чи ж справді добрий Бог створив цей світ? Велична і жахна хижість природи, в якій усе базується на взаємопоїданні, викликає естетичне захоплення В. Блейка: для нього сповнені естетично-художньої вартості і спіритуальні поривання людини до Бога і янголів, і бестіальна сила, втілена в Тигрі. Відкидаючи салонну естетику своєї епохи, В. Блейк разом з тим стає піонером наповненого «антиестетизмом» урбаністичного пейзажу в літературі, значно випередивши таких поетів, як Верхарн чи Брюсов. Отже, в ліриці В. Блейка пейзажний образ (включаючи й образи тварин) не пасивний, нейтральний фон, а рушійна сила ліричного сюжету, він слугує символічному укрупненню художнього узагальнення, активному виразу філософсько-естетичної концепції автора.

В обох поетів виявляються певні типологічно подібні риси творчості. Це, по-перше, наявність надзвичайно значущої філософської складової – настільки серйозної, що часто виникає питання про те, хто перед нами: поет чи філософ. По-друге, філософія обох митців не зовсім органічна: вона включає в себе постулати відмінних духовних систем – християнства, язичництва, східних духовних практик тощо; через це твердити про послідовні філософські переконання цих поетів немає підстав – можна лише відзначити переважання тих чи інших тенденцій чи, радше, впливів (на Ф. Тютчева дуже вплинули християнство та Шеллінг, на В. Блейка – християнство, гностики, неоплатонізм, Сведенборг, Тейлор). Проте кожна із цих систем була ними оригінально переосмислена. По-третє, питання про пантеїзм як такий у творчості В. Блейка і Ф. Тютчева при ближчому розгляді взагалі виявляється надуманим: їхні концепти природи формувалися радше «на тлі» цієї філософсько-теологічної проблеми.

Ліричний доробок поетів, при всій його неповторній своєрідності, цілковитій самостійності мислення і вільному виразі власного поетичного генія, разом з тим засвідчує й активне засвоєння не тільки філософської проблематики, а й поетичного досвіду попередніх епох. Аура книжності оточує художній світ і В. Блейка, і Ф. Тютчева. Так, на обох авторів вплинули і Біблія з її поетизацією чистоти й праведності, і ренесансний культ чуттєвого, і просвітницька література з її культом Розуму й Науки, і сентименталізм з його руссоїстською «правдою почуттів» та глибокою зацікавленістю життям «душі природи», і вже відкинута літературною модою, а проте міцна, барокова (меншою мірою – рокайльна) традиція розглядати Натуру як поле вияву містичних

енергій; у випадку Ф. Тютчева – це ще й багатющий досвід європейського романтизму. Втім поети невимушено виходять за рамки будь-якої художньої програми, змінюючи ідейно-тематичні стереотипи, традиційні образи (Море, Земля, Небо, Ягня тощо) і жанрові канони у новому, власному, річищі.

У поетичній творчості обох авторів природа виступає справжнім ідейно-естетичним концептом. Проте вона, по-перше, майже завжди позбавлена якихось конкретних «географічних» рис, а, по-друге, не стільки самоцінна, скільки паралельна до стану людини чи філософських міркувань над проблемами Всесвіту. Можна також впевнено твердити про певну призму «книжної культури», притаманної обом художнім системам – і В. Блейка, і Ф. Тютчева. Це зумовлює, зокрема, виразний символізм їхніх віршів і багатозначність їхніх потрактувань Натури.

Основним поетичним прийомом у ліриці обох авторів виступає антитеза. У В. Блейка це – невинність-досвід, дитинство-зрілість, святість-грішність і т. п. У Ф. Тютчева – хаос-космос, південь-північ, земля-небо тощо. За цим проступає певна філософська установка, що полягає в своєрідному «дуалізмі». Так, не можна твердити, що кожен поет віддає чомусь перевагу, і тут навіть хронологія творчості не приходить на допомогу: відомо, що В. Блейк, написавши «Пісні досвіду», постійно перевидавав їх спільно, під однією палітуркою, з «Піснями невинності», не відмовляючись від філософії першого циклу. Ф. Тютчев же постійно хитається «між двома безоднями» – вірою й скепсисом, чуттєвістю й спиритуалізмом, прагненням «розчинитися» в природі та виразною рефлексією.

Обидва поети – філософічні й часом містичні, але якщо у Блейка ця особливість домінантна, то в Ф. Тютчева вона спорадичного характеру.

У поезії Ф. Тютчева і В. Блейка спостерігаються деякі спільні образи (ніч, небесний простір, морська далечинь, весняне цвітіння землі тощо). В обох виразна тенденція до повторення одних і тих самих образів: у В. Блейка це – неприхований переспів з різною тональністю у двох циклах віршів (часто навіть існує точне повторення назв); у Ф. Тютчева це виявляється в самоцитованні, повторенні одних і тих самих епітетів при змалюванні образу тощо.

Усі вказані спільні для обох поетів риси є типологічним збігом, оскільки про безпосередній контакт між ними і їхніми художніми світами свідчень немає. За цим стоїть певна єдність естетичних установок епохи, що, руйнуючи традиційні стереотипи, бурхливо й енергійно прагнула виробити власний неповторний стиль.

Основні положення дисертації викладено у публікаціях:

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Белінська І. Перспективи порівняльного літературознавства (концепт природи в поезії В.Блейка та Ф.Тютчева) / І. Д. Белінська // Славістичні записки. – Тернопіль : ПВНЗ ТЕІПО

«Castrum spinosum», 2008. – Серія : Літературознавство. – Вип. № 3 (7). – С.13 – 18.

2. Белінська І. В. Блейк і Ф. Тютчев: типологія літературного пейзажу (порівняльний аналіз віршів «To Spring» і «Весна» / І. Д. Белінська // Славистичні записки. – Тернопіль : ПВНЗ ТЕІПО «Castrum spinosum», 2009. – Серія : Літературознавство. – Вип. № 5 (9). – С. 3 – 6.

3. Белінська І. Пантеїзм Тютчева як наукова проблема // І. Д. Белінська // Мова і культура (Науковий журнал). – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Т. V (130). – С. 280 – 286.

4. Белінська І. Пейзаж раннього Тютчева: пошук гармонії між матерією та духом / І. Д. Белінська // Наукові праці Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка. Серія : Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Вип. 18. – С. 270 – 275.

5. Белінська І. Християнський мотив природи як «тимчасового творіння» у раннього Тютчева / І. Д. Белінська // Культура народів Причорномор'я // Научний журнал. – 2009. – № 167. – С. 143 – 145.

6. Белінська І. Еволюція концепції природи в європейській свідомості рубежу XVIII–XIX ст. і трансформація пейзажного образу в художній літературі / І. Д. Белінська // Studia Methodologica // Науковий збірник Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. – 2010. – Вип. № 30. – С.113 – 118.

Додаткові публікації:

7. Белінська І. Зародження компаративістики в російському літературознавстві / Ірина Дем'янівна Белінська // Зб. мат. за підсумками Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми та перспективи лінгвістичних досліджень в умовах глобалізаційних процесів». Секція 6 : «Актуальні проблеми літературознавства та типологічного мовознавства» (Тернопіль, 2007). У 2-х частинах. Ч. 2. – Тернопільський національний економічний університет, 2007. – С. 207 – 209.

8. Белінська І. Вільям Блейк в контексті англійської культури / Ірина Дем'янівна Белінська // Зб. мат. за підсумками наук. конф. професорсько-викладацького складу ТНЕУ «Економічні, правові, інформаційні проблеми розвитку України в постабілізаційний період» (Тернопіль, 2008). Секція №11 «Комунікативні методи викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах економічного профілю». Тернопільський національний економічний університет, 2007. – С. 10–11.

9. Белінська І. Морська стихія в ліриці Ф.Тютчева / Ірина Дем'янівна Белінська // Матеріали Міжнар. наук. конф. «Мариністика в художній літературі» 9–10 вересня 2010 року. – Інститут філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету. Режим доступу – http://www.bdpu.org/scientific_published/moreconf, Логін: more2010 - пароль 9-10-9

АНОТАЦІЯ

Белінська І.Д. Концепт природи в поезії Вільяма Блейка та Федора Тютчева. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2011.

Дисертація присвячена дослідженню концепту природи в художніх світах В.Блейка і Ф.Тютчева, встановлені параметри авторських концепцій людини і світу, проаналізовані релігійно-філософські орієнтації поетів (це дає ґрунт для розуміння потрактування в їхній ліриці ідеалу й реальності, життя та мистецтва, культури й цивілізації), а також з'ясована специфіка їхніх ідіостилів.

Розглянуто культурний контекст формування концепту природи у В.Блейка та Ф.Тютчева, еволюції концепції природи в європейській філософській думці та відповідної зміни статусу пейзажу в літературно-художній творчості.

У роботі здійснено науковий опис та аналіз концепту природи у В.Блейка та Ф.Тютчева. Зокрема, виявляється специфіка інтерпретації англійським поетом гностичної доктрини та зумовленої нею драматичної символіки блейкового преромантичного пейзажу, еволюції способів художнього розв'язання лірики природи у В.Блейка. Досліджені процеси формування та зміни концепту природи і в пейзажній ліриці Ф.Тютчева: встановлюється правомірність застосування до його світогляду поняття «пантеїзм», простежується еволюція поета від наївно-гедоністичного оспівування природи до християнського відчуття її «тимчасовості» та уразливості.

Визначається специфіка авторського бачення природи та зміни суб'єктивно-романтичної інтерпретації природи, збагачення останньої як з арсеналу традиційної культури в процесі подолання класицизму, так і з політично злободенного пошуку в сучасності.

Ключові слова: природа, образ, концепт, поетичний світогляд, християнство, пантеїзм, містицизм, романтизм, контекст.

АННОТАЦИЯ

Белинская И.Д. Концепт природы в поэзии Вильяма Блейка и Федора Тютчева. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2011.

Диссертация посвящена исследованию концепта природы в художественных мирах В.Блейка и Ф.Тютчева, установлены параметры авторских концепций человека и мира, проанализированы религиозно-философские ориентации поэтов (это дает почву для понимания трактовки в их лирике идеала и реальности, жизни и искусства, культуры и цивилизации), а также определена специфика их идеостилей. Рассмотрен культурный контекст формирования концепта

природы у В.Блейка и Ф.Тютчева, эволюции концепции природы в европейском философском мышлении и соответствующего изменения статуса пейзажа в литературно-художественном творчестве.

В работе осуществлено научное описание и анализ концепта природы у В.Блейка и Ф.Тютчева. В частности, обнаружено специфику интерпретации английским поэтом доктрины гностицизма и определенной ею драматичной символики блейковского предромантического пейзажа, эволюцию способов художественного решения лирики природы у В.Блейка. Исследовано процесс формирования и изменения концепта природы в лирике Ф.Тютчева: определяется правомерность применения к его мировоззрению понятия «пантеизм», прослеживается эволюция поэта от наивно-гедонистического воспевания природы к христианскому ощущению ее «временности» и уязвимости.

Выявлена специфика авторского виденья природы и субъективно-романтическая ее интерпретация, обогащения последней как из арсенала традиционной культуры в процессе преодоления классицизма, так и из политически злободневного поиска в современности.

Ключевые слова: природа, образ, концепт, поэтическое мировоззрение, христианство, пантеизм, мистицизм, романтизм, контекст.

SUMMARY

Belinska I.D. Concept of nature in the poetry of William Blake and Fyodor Tyutchev. - Manuscript.

Dissertation for the scholarly degree of Candidate of Philology in speciality 10.01.05 - Comparative Literary Studies. - Volodymyr Hnatyuk Ternopil National Pedagogical University. - Ternopil, 2011.

This dissertation is dedicated to investigating the concept of nature in the artistic worlds of W. Blake and F. Tyutchev. Since both authors have set parameters for conceptions of “man” and the “universe”, the religious and philosophical orientations of these poets are analysed to provide a basis for understanding interpretations of the ideal and reality, life and art, and culture and civilization as these concepts appear in their lyric poetry. Additionally, specific features of the individual style of each poet are discussed. Finally, the cultural context in which the concept of nature was formed in the creative activity of Blake and Tyutchev are considered, as well as the evolution of the idea of nature in the European philosophical mind and its corresponding change of status of landscape throughout literary creation. Both Blake and Tyutchev – whose ideas and aesthetic systems were formed in the dramatic, spiritual context of the evolution of the philosophical nature conception – pose their natural images as important and active parts of the poets’ world outlook.

W. Blake, who stood at the beginning of a new literary age, and F. Tyutchev, who was able to sum up the romantic experience, not only bolstered the rights of creative individuality, but also of the

existential tragedy of life that encourages an active reference toward spiritual experience, the desire to mobilize the whole cultural experience of mankind. Cultural tradition becomes a necessary regulator of the art optics for both poets. The ancient "humanization of nature" and the Christian theological doctrine, and the pantheism of the Renaissance and Baroque Ages, which, in contrast, preferred to see God in nature all actively were rethought by artists and became material for the formation of their own concept of nature. Especially important were questions about the role of man in nature: for in the eighteenth and nineteenth centuries the view of nature as a "workshop" was being actively developed as progress in science and technology created the illusion of domination of man in the world while laying the foundations of "engineering" Utopia and future environmental problems. Both W. Blake and F. Tyutchev were sensible and imagined the movement and struggle of these ideas in their poetry. The specific stress they experienced was the conflict-crisis of the Christian view of nature, trying to understand and so to express their understanding of metaphysical and ethical aspects of the status of human nature.

Scientific descriptions and analyses of nature appear throughout the lyrics of W. Blake and F. Tyutchev, and some typological similarities in creativity can be elicited during this investigation. First, it is obviously a significant philosophical component - so serious that it often raises the question of with which person we are dealing: a poet or philosopher? Second, the philosophy of both poets is not entirely organic: it holds within it diverse, spiritually postulated systems: Christianity, paganism, Eastern spiritual practices, and others. As a result, it becomes difficult to discuss any consistent philosophical convictions of these poets. Critics can only assert the predominance of certain trends, or rather influences (F. Tyutchev was greatly impacted by Christianity and Schelling, while W. Blake was influenced by Christianity, Gnosticism, Neo-Platonism, Swedenborg, Taylor, and others). However, each of these systems was originally rethought by poets. Third, the question of pantheism as such in the works of W. Blake and F. Tyutchev at a closer look is all far-fetched: their concepts of nature were formed rather "against" these philosophical and theological problems.

In particular, Blake generates a pre-Romantic landscape that explores specific interpretations of dramatic symbolism related to the doctrine of Gnosticism and the evolution of methods of artistic decision in the lyric poetry of nature.

This evolutionary process found in Blake's verse corresponds to that in the lyric poetry of F. Tyutchev, especially in his application of the world view known as "pantheism." Tyutchev's growth from the naive and hedonistic praising of nature to the Christian feeling of its "temporality" and impressionability is investigated.

As with Blake, Tyutchev's specific vision of nature and the motion of subjectively romantic interpretations of nature are discussed, as this vision is enriched both by the arsenal of traditional culture in the process of overcoming classicism and from being politically topical as related to the search of modernity.

Key words: nature, image, concept, poetic world view, Christianity, pantheism, mysticism, romanticism, context.

Підписано до друку 11.03.2011 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір друк. Умов. друк. арк. 0,9.
Умовн. фарб. відб. 1,0. Друк RESO.
Наклад 100 прим. Зам. № 58

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027